

Кушнір Л. О.,
аспірант

Львівського національного університету імені Івана Франка

СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ІМПЛІЦИТНОГО ЗМІСТУ
ТВОРІВ ДЖ. Р.Р. ТОЛКІНА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. Проаналізовано стратегії відтворення імпліцитного змісту роману «The Lord of the Rings» і повісті «The Hobbit» Дж. Р.Р. Толкіна та масштаби лінгвокультурної адаптації в українських перекладах. Зроблено порівняння з російськими та польськими перекладами.

Ключові слова: художній переклад, імпліцитний зміст, лінгвокультурна адаптація, фентезі, Дж. Р.Р. Толкін.

Постановка проблеми. Питання перекладацьких стратегій займають чільне місце у сучасній перекладознавчій теорії і у практиці художнього перекладу. До них неодноразово зверталися Л. Венуті, Г. Вермеєр, М. Гарбовський, Р. Зорівчак, Т. Кияк, В. Комісаров, І. Корунець, Л. Латишев, К. Норд, О. Швейцер та інші дослідники. Перекладацькі стратегії інтенсивно вивчають і сьогодні (див., наприклад, недавні праці Т. Андрієнко [1], Н. Лядової та Л. Кушніної [2] й О. Петрової [3]). Цікавими об'єктами дослідження є переклади творів жанру фентезі, зокрема творів британського письменника Дж. Р.Р. Толкіна. Принципові рішення та стратегії, обрані перекладачами Дж. Р.Р. Толкіна, обговорювали К. Божко [4], О. Ребрій [5], Б. Стасюк [6], О. Тихомирова [7], О. Третякова [8] й О. Фадєєва [9].

Базуючись на теоретичному підході лінгвістичної імплікації, О. Третякова [8] зосередила увагу на сукупності прихованих (імпліцитних) компонентів інформаційного поля творів Дж. Р.Р. Толкіна, які доповнюють експліцитні компоненти їхнього змісту. Така увага до імпліцитного складника художніх текстів слушна. Наприклад, Т. Кияк зі співавторами зазначають: «У художньому тексті експліцитне (зовнішнє, безпосередньо висловлене) завжди менш вагоме і менш об'ємне, ніж імпліцитне (внутрішнє, переносне)» [10, с. 423]. Ось чому в адекватному перекладі слід належно відтворити не лише експліцитне, але й імпліцитне – сукупність прихованих «підтекстів» (погляди, ідеї та переконання, елементи світогляду, національні або культурні цінності тощо), які автор має на гадці донести до читача, не виражаючи їх прямими засобами. На думку О. Третякової [8], для їх успішного відтворення слід коректно ідентифікувати прихований зміст оригіналу, вирішити низку семасіологічних, лінгвістичних і лінгвокультурологічних перекладацьких завдань і на основі прагматичного прогнозування обрати належну перекладацьку стратегію (пряме або коментоване перенесення імпліцитних елементів змісту в переклад, їх експлікацію або адаптацію). У праці О. Третякової [8] було докладно проаналізовано російські переклади Дж. Р.Р. Толкіна на предмет стратегій відтворення імпліцитного змісту.

Мета статті – з'ясування стратегій відтворення імпліцитного змісту першотворів Дж. Р.Р. Толкіна в українських перекладах, а також якісні порівняння з російськими та польськими перекладами. Для цього застосовано прийоми якісного зіставлення оригіналів і різних перекладів, а також методичку кількісного порівняння масштабів лінгвокультурної адаптації українськими перекладачами авторських художніх оказіоналізмів.

До уваги було взято україномовні переклади двох найвідоміших творів Дж. Р.Р. Толкіна – роману «The Lord of the Rings» [11] і повісті «The Hobbit, or There and Back Again» [12]. Це переклади повісті за авторством О. Мокровольського [13] і О. О'Лір [14], а також переклади роману О. Мокровольського [15], А. Немірової [16], О. Фешовець [17] і К. Онішук [18].

Виклад основного матеріалу. Зосередимося на ідентифікації комплексу прихованих «підтекстів» фентезійних творів Дж. Р.Р. Толкіна, що становитиме надійну методологічну основу дослідження питань відтворення імпліцитного в перекладі. За О. Третяковою [8], стрижневу роль у творах автора відіграють фольклорно-міфологічні імпліцитні компоненти. У термінах Дж. Р.Р. Толкіна йдеться про «легендаріум» – систему міфів, висвітлених найперше в романах «The Lord of the Rings» і «The Silmarillion». На нашу думку, не менш важливі імпліцитні компоненти пов'язані, зокрема, з такими моментами, як лінгвопоетична авторська мотивація написання творів; добротро розроблені авторські художні «мови» із джерелами в латині, давньогрецькій, староанглійській, фінській, валлійській та інших природних мовах; фонетична експресивність більшості авторських лексичних одиниць зі штучних «мов» як вираження лінгвістичних смаків і навіть схильності автора до фоносемантики; значна за масштабами (близько 2 тис. одиниць) «номенклатура» – система авторських поетонімів і художніх реалій переважно оказіонального характеру; промовистість багатьох онімів і реалій як вираження квазі-експліцитної авторської оцінки персонажів, об'єктів і явищ; інтегрування силабо-тонічної та алітераційної поезії у прозові твори та прозаметрична форма останніх як вираження авторських уподобань; виразний національний колорит і «англійськість» творів, апологія автором англійського та староанглійського; схилення автора перед староанглійською і давньогерманською (зокрема північногерманською та давньоісландською) мовами та культурами; ідеологічні та світоглядні погляди автора тощо. Отже, відтворення в перекладі фольклорно-міфологічних імпліцитних елементів творів Дж. Р.Р. Толкіна, на якому наголошує О. Третякова [8], є лише одним із часткових завдань відтворення всього імпліцитного змісту цих творів, а остання проблема по суті близька до проблеми відтворення авторського ідіостилу в перекладі (див. працю О. Лисенкової [19]).

Відтворення імпліцитних елементів першотвору зводиться до вибору чи компромісу між культурною адаптацією та екзотизацією. Тому, аналізуючи концептуальні відмінності між імпліцитними елементами оригінальних творів і їх російських перекладів, О. Третякова розрізняє такі альтернативні перекладацькі стратегії, як транзитивну, адаптивну (яка містить лінгвокультурний, жанровий і віковий типи адаптації) і «альтернативну» (політизацію, християнізацію тощо).

Перерахуємо основні ознаки застосування в перекладі транзитивної стратегії, яка передбачає максимально точно та фор-

мальне відтворення стилю оригіналу, і проілюструємо їх прикладами з українських перекладів: 1) транскодування більшості онімів і реалій: *Huorns* [11, т. 2, с. 186] – *зурни* [18, т. 2, с. 264; 17, с. 528], *the Carrock* [12, с. 114] – *Каррок* [13, с. 117] (порівн. із *Візкамінь* [14, с. 152]); 2) пошук найближчих семантичних відповідників лексичного наповнення: *the Withered Heath* [12, с. 20] – *Сухе пущище* [13, с. 24], *Сухі Вересовища* [14, с. 36]; 3) буквальне передавання синтаксичної структури, а також тропів і фразеологізмів: *Short cuts make long delays* [11, т. 1, с. 98] – *Просто підеш – довго йтимеш* [17, с. 92], *Захочеш зрізати – довші йтимеш* [18, т. 1, с. 156] (на відміну від природного українського *Хто навпростець ходить, вдома не ночує* [15, т. 1, с. 118; 16, т. 1, с. 100]); 4) перекладач не заповнює семасіологічних і лінгвокультурологічних лакун, що породжує незрозумілі читачеві перекладу імпліцитні змісти (т. зв. «темні імплікати»), а також буквализми та кальки, що конфронтують із лінгвокультурологічним досвідом читача: наприклад, *Chetwood* [11, т. 1, с. 4] – *Чет-ліс* [17, с. 14], *Xem-ліс* [18, т. 1, с. 13], де, як і *wood*, складова *chet* кельтського походження теж означає *ліс* (порівн. із легшими для сприйняття замінами *Шпачиний ліс* [15, т. 1, с. 12] і *Дужий ліс* [16, т. 1, с. 12]).

О. Третьякова [8] вважає, що транзитивна стратегія притаманна російському перекладу роману «The Lord of the Rings» О. Грузберга (див. також аналіз К. Божко [4]). На нашу думку, інший приклад О. Третьякової (російський переклад роману В. Маторіної) не надто виразний. Натомість ознаки транзитивності виявляє російський переклад роману М. Каменкович і В. Карріка (див. таблицю 1, де вища або нижча позиція перекладу відповідає переважанню очуження або адаптації). З іншого боку, істотно яскравішими взірцями втілення транзитивної стратегії є польські переклади роману за авторством М. Скібневської, а також М. Гембіцької-Фронц і Ц. Фронца. Розглянемо, наприклад, переклад фрагменту «*My dear Bagginses and Boffins, he began again; and my dear Took and Brandybuck, and Grubbs, and Chubbs, and Burrowses, and Hornblowers, and Bolgers, and Bracegirdles, Goodbodies, Brockhouses, and Proudfoots*» [11, т. 1, с. 30] – «*Moi kochani Bagginsowie i Boffinowie – zaczął*

po raz wtóry. – Moi dzy Tukowie i Brandybuckowie, Grubbowie i Czubbowie, Burrowsowie, Hornblowerowie, Bolgerowie i Bracegirdle'owie, Goodbody'owie, Brockhouse'owie...» [20, т. 1, с. 31]. Відтворюючи авторську лексику, М. Скібневська переважно очужує її: більшість прізвищ транслоковано (*Baggins, Hornblower* та ін.), а *Took* – транскрибовано (*Tuk*). Лише у відповідниках *Grubb – Grubb* і *Chubb – Czubb* маємо незначні навмисні відхилення від точної транскрипції: утримання літери *u* в перекладі змінює англійський звук [ʌ] на польський [u], що породжує асоціації з польськими словами *gruby* (товстий) і *czub* (чуб, голова тощо). Серед українських перекладів виражених прикладів відповідної стратегії не спостерігаємо, хоча елементи транслокації знаходимо в перекладі роману К. Онішук (наприклад, *Carn Dûm* [11, т. 1, с. 162] – *Карн-Дум* [18, т. 1, с. 249]).

Адаптивні стратегії перекладання орієнтовані на досягнення оптимального сприйняття перекладу цільовою аудиторією та передбачають комплекс трансформацій оригіналу. Тоді завдання відтворення імпліцитного змісту оригіналу вирішують в обмежених масштабах або знімають взагалі, а адекватність перекладу трактують із прагматичних позицій. Лінгвокультурна адаптація передбачає такі перетворення тексту, що сприяють його кращому розумінню носіями цільової мови та культури. Це, наприклад, заміна англійських мір довжини на українські: *furlong* [11, т. 1, с. 324] – *п'ятсот кроків* [16, т. 1, с. 307], *sto sajeniv* [18, т. 1, с. 491]. Трансформаційні дії передбачають заповнення всіх лакун (наприклад, використання семантичної експлікації – *the Window of the Sunset* [11, т. 2, с. 317] – *водоспад Вікно Призахіднього Сонця* [15, т. 2, с. 217], *водоспад Західної Веселки* [16, т. 2, с. 256]), змістовий переклад онімів і реалій (*Bladorthin* [12, с. 231] – *Тонкоруб* [14, с. 290] – порівн. із *Бладортін* [13, с. 230]), пошук їхніх суто функціональних аналогів (наприклад, прізвисько *Pimple* [11, т. 3, с. 316] персонажа з надокучливим характером А. Немірова відтворює як *Тинун* [16, т. 3, с. 274], що позначає хрящуватий нарост на кінчику язика у птахів). Національно забарвлені експлікати та імплікати переважно замінюють на їх приблизні відповідники в межах мови та культури перекладу (наприклад, фітонім *evermind*

Таблиця 1

Стратегії відтворення імпліцитного змісту творів Дж. Р.Р. Толкіна в перекладах

Стратегія		Українські переклади	Російські переклади	Польські переклади
Транзитивна		–	О. Грузберг, М. Каменкович і В. Каррік	М. Скібневська, М. Гембіцька-Фронц і Ц. Фронц
Адаптивна	Лінгвокультурна адаптація	К. Онішук, О. Фешовець, А. Немірова, Олена О'Лір, О. Мокровольський (роман, повість)	В. Маторіна, Н. Григор'єва і В. Грушецький, А. Немірова, В. Муравйов і А. Кістяковський, Н. Рахманова, К. Корольов	Є. Лозінський
	Жанрова адаптація	О. Мокровольський (роман)	З. Бобир	–
	Вікова адаптація	О. Мокровольський (роман)	Л. Яхнін	–

Таблиця 2

Масштаби одомашнення у відтворенні онімів і реалій в українських перекладах роману Дж. Р.Р. Толкіна «The Lord of the Rings»

Характер онімів і реалій (у дужках – кількість усіх онімів і реалій)	Відсоток одомашнення (кількість усіх застосованих способів відтворення онімів і реалій)			
	О. Мокровольський	А. Немірова	О. Фешовець	К. Онішук
Оними та реалії, що походять із сучасної англійської мови (185)	94,0% (285)	93,8% (388)	93,5% (246)	92,0% (237)
Оними та реалії, що походять зі штучних мов Середзем'я (133)	55,4% (204)	51,5% (235)	44,7% (199)	43,6% (188)
Усі оними та реалії (318)	77,9% (489)	77,8% (623)	71,7% (445)	70,6% (425)

[11, т. 2, с. 118] – на відому назву *безсмертник* [15, т. 2, с. 88; 16, т. 2, с. 96; 17, с. 475]). За цих умов текст значною мірою втрачає свою національну та культурну ідентичність. Наприклад, назву військового загону *éored* [11, т. 2, с. 29], пов'язану зі староанглійською мовою, О. Фешовець відтворює національно забарвленою історичною реалією *дружина* [17, с. 409], а А. Немірова – сучаснішим терміном *ескадрон* [16, т. 2, с. 91]. Зазначимо, що органічний недолік лінгвокультурної адаптації – це труднощі її всеосяжного та послідовного втілення, яке означало би докорінне переосмислення оригіналу. Водночас за умов неповної адаптації адаптовані культурні сегменти вступають у конфлікт з неадапованими, а також зі змістом і підтекстом твору загалом, породжуючи явище, назване О. Третьяковою «стилістичним дискомфортом» [21].

Утіленням лінгвокультурної адаптації оригіналу О. Третьякова [8] вважає, зокрема, російські переклади роману «The Lord of the Rings» за авторством А. Немірової, а також Н. Григор'євої та В. Грушецького. На нашу думку, сюди ж слід віднести переклад роману А. Кістяковського і В. Муравйова, а також переклади повісті «The Hobbit» Н. Рахманової і К. Корольова (див. оцінки в іншій роботі О. Третьякової [21]). Конкретні приклади адаптації – це несумісна з авторським стилем і анахронічна в контексті твору жаргонна та лайлива лексика в А. Кістяковського і В. Муравйова (див. працю Н. Семенової [22]), а також недоречна для злих істот-гоблінів, яких важко уявити слов'янами, російська народна пісня «Гори-гори ясно!» у К. Корольова. Серед польських перекладів лише переклад роману Є. Лозінського має деякі ознаки лінгвокультурної адаптації (див., наприклад, аналіз А. Сильвановіч [23]). Як ілюстрацію, зіставимо кілька онімних пар М. Скібневської та Є. Лозінського: *Minas Tirith – Minas Tirith, Minas Tirit, Samwise – Samwise, Pólmędrek; Shelob – Szeloba, Pajęczycza; Underhill – Underhill, Podgórnny*. Корисні й порівняння з відповідними рішеннями українських перекладачів, наприклад *Samwise* [11, т. 1, с. 15] – *Семвайз* [17, с. 22; 18, т. 1, с. 29], *Семвайз* [16, т. 1, с. 21]; *Shelob* [11, т. 2, с. 368] – *Шелоба* [16, т. 2, с. 296; 17, с. 669], *Павучиха* [18, т. 2, с. 520].

Чутливим індикатором лінгвокультурної адаптації в перекладі є відносні масштаби одомашнення авторської лексики (докладніше див. методику [24]). Тому для докладнішого з'ясування позицій українських перекладів на шкалі адаптації було додатково проаналізовано частоти застосування прийомів очуження та одомашнення у відтворенні авторських онімів і реалій, описаних у вказівках Дж. Р.Р. Толкіна для перекладачів [25]. Тут було окремо розглянуто лексику, пов'язану із сучасною англійською та штучними «мовами» автора. Оскільки способи одомашнення переважають у всіх українських перекладах роману (див. таблицю 2), ці переклади слід віднести до адаптивної стратегії. Додаткове залучення даних для способів відтворення онімів і реалій у перекладах повісті «The Hobbit» засвідчує, що масштаби адаптації для українських перекладів Дж. Р.Р. Толкіна зростають відповідно до такої послідовності: К. Онішук, О. Фешовець [17], А. Немірова [16], Олена О'Лір [14], О. Мокровольський [13; 15]. Нарешті, згідно з аналізом [26], позиції українського та російського перекладів роману А. Немірової на шкалі доместикації є близькими, що дає змогу безпосередньо зіставляти рівні лінгвокультурної адаптації в українських і російських перекладах.

На думку О. Третьякової [8], класичними прикладами жанрової адаптації є російські переклади З. Бобир, у яких повість

«The Hobbit» і роман «The Lord of the Rings» Дж. Р.Р. Толкіна стали відповідно літературною казкою та науково-фантастичним романом, зі значними скороченнями та змінами сюжету. Причиною цього була радянська цензура [22]. Аналіз українських перекладів творів Дж. Р.Р. Толкіна показує, що іншим прикладом жанрової адаптації є переклад роману О. Мокровольським [15], який набув рис літературної казки. Істотну переробку лінгвопоетичного тла оригіналу у цьому перекладі засвідчують, наприклад, значні скорочення або вилучення віршів, а також часті випадки нульового перекладу авторських okazionalizmів (*pipe-weed* [11, т. 1, с. 9] – Ø [15, т. 1, с. 14], *the Blessed Realm* [11, т. 1, с. 249] – Ø [15, т. 1, с. 239], *the Woses, the Wild men of the Wood* [11, т. 3, с. 102] – Ø [15, т. 3, с. 86] тощо).

Серед прикладів вікової адаптації, яка часто пов'язана із жанровим типом адаптації, О. Третьякова наводить російський переказ роману Л. Яхніна. До цієї категорії віднесемо й український переклад роману О. Мокровольського [15]. Часткову вікову адаптацію спостерігаємо і в перекладі повісті О. Мокровольського [13] (див. також аргументацію О. Кіфенко [27]). Вікове адаптування тексту передбачає такі основні трансформації: 1) відмову перекладача від відтворення національної специфіки оригіналу (наприклад, колоритний авторський okazionalizm *mathom* [11, т. 1, с. 6] на позначення сховища дрібничок замінено на суто українське *гамуз* [15, т. 1, с. 15] – від значення *на гамуз – на дрібні шматочки*); 2) виключення всіх перекладацьких лакун та імплікатів (наприклад, міру довжини *yard* [12, с. 85] не відтворено, але компенсовано фразою *рукою дістати* [13, с. 89]); 3) уведення експліцитних оцінок дій і персонажів (назву злих істот *goblin* [11, т. 1, с. 124] відтворено як *зублін* [15, т. 1, с. 139] – від слів *ззуба, зубити*); 4) заміну номінативних онімів на промовисті (*Gollum* [12, с. 71] – *Гам-гам* [13, с. 75] – порівн. із *Голлум* [14, с. 99]; *Sam* [11, т. 1, с. 22] – *Щиросерд* [15, т. 1, с. 32], *Щур* [15, т. 1, с. 35] – порівн. із *Сем* [16, т. 1, с. 28; 18, т. 1, с. 40; 17, с. 30]); 5) використання спрощеної, розмовної лексики (наприклад, назви мечів *Biter* [12, с. 64] і *Beater* [12, с. 65] відтворено як *Кусь* [13, с. 67] і *Гризь* [13, с. 69] – порівн. із *Кусач* [14, с. 89–90] і *Сікач* [14, с. 91]; прізвище *Oldbuck* [11, т. 1, с. 11] подано як *Сивозай* [15, т. 1, с. 20], *Празай* [15, т. 1, с. 129], де асоціації відповідників побудовано на порівнянні гобітів із зайцями, які живуть у підземних домівках і виритих тунелях); 6) спрощення синтаксису оригіналу.

На додаток до транзитивної та адаптивної стратегій відтворення експліцитної складової творів Дж. Р.Р. Толкіна О. Третьякова окремо розглядає ще т. зв. «альтернативну» стратегію. Проте з позицій перекладознавства ця стратегія навряд чи має самостійне значення. На відміну від адаптації у вузькому розумінні, яка найперше *ігнорує* відтворення імплікатів оригіналу в перекладі, «альтернативна» стратегія *привносить* у переклад систему нових імплікатів, не передбачених автором. Отже, цю стратегію фактично можна звести до стратегії адаптації, якщо лише останню розуміти достатньо загальною. З іншого боку, хоча твердження О. Третьякової [8] про політизацію російського перекладу роману Дж. Р.Р. Толкіна за авторством А. Кістяковського і В. Муравйова полемічне, важко не погодитися з її думкою про виразну тенденцію до «християнізації» іншого російського перекладу М. Каменкович і В. Карріка.

Розглядаючи важливі для перекладознавства питання розстановки різних російських перекладів Дж. Р.Р. Толкіна на шкалі між очуженням (екзотизацією або «форенізацією») та одомашненням (засвоєнням або доместикацією), О. Третьякова [8]

виділяє два чинники – культурну та часову (історичну) орієнтацію. Якщо чинник мовно-культурної орієнтації не потребує пояснень, то уведення історичного фактора в аналіз перекладів Дж. Р.Р. Толкіна вважаємо дуже корисним, оскільки це дає змогу розглянути відтворення в перекладі духу старовини (або сучасності) оригіналу як незалежне питання.

На думку О. Третякової [8], російські перекладачі по-різному досягали архаїзації перекладу (фактично, очуження в часовому плані): М. Каменкович і В. Каррік переважно обмежувалися засобами архаїзації вихідної мови, що іноді приводило до появи «темних імплікатів»; А. Кістяковський і В. Муравйов застосовували засоби архаїзації в рамках російської мови, які одночасно сприяють культурній адаптації. Отже, останній переклад є одомашненим у плані культури, проте очуженим у часовому плані. Нарешті, серед російських перекладів часова доместикація (осучаснення або модернізація) притаманна уже згаданому перекладові роману З. Бобир.

За даними аналізу повісті «The Hobbit», корпус оригінальних онімів і реалій, що охоплює 250 моно- і полілексичних одиниць, фактично не містить застарілих лексичних елементів. Отже, варіант осучаснення в перекладах повісті неможливий, принаймні у важливому аспекті відтворення авторської лексики. В українських перекладах не спостерігаємо й помітної архаїзації: О. Мокровольський і Олена О'Лір лічені рази використовують застарілі слова, які в прикладах виділені шрифтом: *the Green Dragon Inn* [12, с. 29] – *харчівня* «Зелений Дракон» [13, с. 33], «*There and Back Again, a Hobbit's Holiday*» [12, с. 304] – «*Туди і Звідти. Вакації гобіта*» [14, с. 376]. Натомість в українських перекладах роману «The Lord of the Rings» помічаємо тенденцію до осучаснення. Хоча значна частка оригінальної авторської лексики (за нашими даними, понад 100 одиниць) архаїзована та пов'язана зі староанглійською та іншими давніми мовами, у перекладацьких відповідниках натрапляємо лише на 15 випадків використання застарілих елементів в О. Мокровольського і А. Немірової (*Goldilocks* [11, т. 3, с. 338] – *Злотовлас* [15, т. 3, с. 266], *Postmaster* [11, т. 1, с. 11] – *Головний Поштмейстер* [16, т. 1, с. 19]), 13 таких випадків в О. Фешовець (*Fairbairns* [11, т. 1, с. 16] – *Доброброду* [17, с. 23]) і 23 випадки в К. Оніщук (*the Quest of Mount Doom* [11, т. 1, с. 315] – *Виправа до Судної Гори* [18, т. 1, с. 477]). Хоча ці питання в літературі досі не вивчено, висловимо припущення про якісно схожі тенденції до осучаснення авторської лексики в російських перекладах роману Дж. Р.Р. Толкіна.

Висновки. У цій праці з'ясовано основні імпліцитні компоненти змісту творів Дж. Р.Р. Толкіна та досліджено стратегії їхнього відтворення в перекладі у рамках підходу, запропонованого О. Третяковою [8]. Хоча цей підхід не охоплює всіх аспектів перекладацьких стратегій, він дає змогу розставити українські переклади на шкалі «екзотизація–адаптація», виходячи з кількісних даних для способів відтворення численної авторської лексики як чутливого індикатора поведінки перекладача з імпліцитним у першотворі. Виокремлено дві основні стратегії – транзитивну та адаптивну, а також показано, що т. зв. «альтернативна» стратегія О. Третякової насправді зводиться до адаптивної у разі досить загального розуміння останньої. Обговорено основні ознаки застосування в перекладі транзитивної стратегії та типових адаптивних стратегій, а також проілюстровано їх на прикладі українських перекладів Дж. Р.Р. Толкіна.

Встановлено, що всі українські переклади роману «The Lord of the Rings» і повісті «The Hobbit» Дж. Р.Р. Толкіна ви-

являють риси лінгвокультурної адаптації. Зіставлення українських, російських і польських перекладів творів Дж. Р.Р. Толкіна засвідчує, що масштаби адаптації в українських і російських перекладах якісно подібні, а польські перекладачі надають перевагу транзитивній стратегії. Проаналізовано випадки жанрової та вікової адаптації в українських перекладах. Звернуто увагу на застосування українськими перекладачами стратегій екзотизації або адаптації у відображенні часової (історичної) складової першотворів, тобто підходів архаїзації або осучаснення. Подальші дослідження будуть зосереджені на вивченні стратегій відтворення мовно-культурного різноманіття творів Дж. Р.Р. Толкіна в українських перекладах.

Література:

1. Андриенко Т.П. Стратегии перевода в системе переводческой деятельности / Т.П. Андриенко // Наук. вісн. Міжнар. гуманітарн. ун-ту. Сер.: Філологія. – 2014. – № 9. – С. 156–158.
2. Лядова Н.А. Переводческие стратегии: скопос текста оригинала vs скопос текста перевода / Лядова Н.А., Кушнина Л.В. // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2015. – № 4(46), Ч. 1. – С. 110–113.
3. Петрова О.В. Переводческие стратегии и критерии оценки адекватности перевода / О.В. Петрова // Известия ВГПУ. Гуманитарные науки. – 2013. – № 2 (261). – С. 199–203.
4. Божко Е.М. Анализ приемов передачи квазиреалий в переводе на русский язык романа Джона Р.Р. Толкина «Властелин Колец», выполненном А.А. Грузберг / Е.М. Божко // Вестн. Челябинского гос. пед. ун-та. – 2010. – №1. – С. 238–248.
5. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі / О.В. Ребрій. – Х. : Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
6. Стасюк Б. Семантичні проблеми перекладу (на матеріалі перекладів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар Перснів» українською мовою) / Б. Стасюк // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2006. – Вип. 67. – С. 201–206.
7. Тихомирова О.В. Концептуальні проблеми перекладу творів Джона Толкіна / О.В. Тихомирова // Вісн. Київського лінгв. ун-ту, Серія Філологія. – 2001. – Т. 4, № 1. – С. 232–238.
8. Третякова Е.А. Фольклорно-мифологический импликационал художественного текста как проблема перевода (на материале произведений Дж. Р.Р. Толкина) / Е.А. Третякова // Матер. VI Междунар. научн. конф. по переводоведению «Федоровские чтения». – Спб. : Изд-во СПбГУ, 2004. – С. 431–436.
9. Фадеева О.В. Відтворення толкінізмів у перекладацькій практиці / О.В. Фадеева // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №9. Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 1. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 337–342.
10. Кияк Т.Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – К. : Київський університет, 2009. – 544 с.
11. Tolkien J. R.R. The Lord of the Rings. Parts 1–3 / J. R.R. Tolkien. – N. Y. : Ballantine Books, 2006. – Part 1: 462 p.; Part 2: 402 p.; Part 3: 494 p.
12. Tolkien J. R.R. The Hobbit, or There and Back Again / J. R.R. Tolkien. – N. Y. : The Random House Publishing Group, 2006. – 306 p.
13. Толкієн Дж. Р.Р. Гобіт, або Мандрівка за Імлисті гори / Дж. Р.Р. Толкієн. [пер. з англ. О. Мокровольського]. – К. : Школа, 2002. – 352 с.
14. Толкієн Дж. Р.Р. Гобіт, або Туди і звідти / Дж. Р.Р. Толкієн. [пер. з англ. Олени О'Лір]. – Львів : Астролябія, 2007. – 320 с.
15. Толкієн Дж. Р.Р. Володар Перснів. У 3-х ч. / Дж. Р.Р. Толкієн. [пер. з англ. О. Мокровольського]. – К. : Школа, 2002. – Ч. 1: 398 с.; Ч. 2: 271 с.; Ч. 3: 270 с.
16. Толкієн Дж. Р.Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1–3 / Дж. Р.Р. Толкієн. [пер. з англ. А.В. Немірової]. – Харків : Фоліо, 2003. – Кн. 1: 429 с.; Кн. 2: 319 с.; Кн. 3: 398 с.

17. Толкін Дж. Р.Р. Володар Перстенів / Дж. Р.Р. Толкін. [пер. з англ. О. Фешовець]. – Львів : Астролябія, 2006. – 1088 с.
18. Толкін Дж. Р.Р. Володар Перснів. У 3-х ч. / Дж. Р.Р. Толкін. [пер. з англ. К. Оніщук]. – Львів : Астролябія, 2013. – Ч. 1: 704 с.; Ч. 2: 576 с.; Ч. 3: 704 с.
19. Лысенкова Е.Л. Поэзия и проза Р.М. Рильке в русских переводах (исторические, стилистико-сопоставительные и переводоведческие аспекты) : автореф. дисс. докт. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е.Л. Лысенкова. – Магадан, 2006. – 39 с.
20. Tolkien J. R.R. Władca Pierścieni. T. 1–3. Wyd. II / J. R.R. Tolkien. Przeł. M. Skibniewska. – Warszawa : Czytelnik, 1981. – Т. 1: 548 s.; Т. 2: 452 s.; Т. 3: 527 s.
21. Третьякова Е.А. О некоторых проблемах перевода произведений Дж. Толкина с точки зрения дискомфорта стилистики / Третьякова Е.А. // Палантир. – 2008. – № 3–4. – С. 114–118.
22. Семенова Н.Г. Пять переводов «Властелина Колец» Дж. Р.Р. Толкина / Н.Г. Семенова // Альманах переводчика / Сост. Н.М. Демурова, Л.И. Володарская; отв. ред. М.Л. Гаспаров. – М. : РГГУ, 2001. – С. 159–198.
23. Sylwanowicz A. Nowy przekład Władcy Pierścieni [Электронный ресурс] / A. Sylwanowicz. – Режим доступа : <http://pamadii.skf.org.pl/jrtolkien/nprzeklad.htm>
24. Кушнір Л. Способи відтворення онімів і реалій в українських перекладах роману Дж. Р.Р. Толкіна «Володар Перснів» / Л. Кушнір // Іноземна філологія. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка. – 2015. – Вип. 128. – 310 с. – С. 113–123.
25. Tolkien J. R.R. Guide to the Names in The Lord of the Rings [Електронний ресурс] / J. R.R. Tolkien. Ed. by C. Tolkien. – 27 p. – Режим доступу : <http://ce.sharif.edu/~safamejad/files/books/jrb.pdf>
26. Кушнір Л. Зіставний аналіз мовно-змістових деформацій в українському та російському перекладах роману Дж. Р.Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немірової / Л. Кушнір // Науков. вісн. Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Л. Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. – 2014. – № 4 (281). – С. 210–216.
27. Кіфенко О. Особливості перекладу інтерактивних елементів тексту в англійській літературній казці (на матеріалі роману Дж. Р.Р. Толкіна «The Hobbit, or There and Back Again» і його українських перекладів) / О. Кіфенко // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). Вип. 95 (1). У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – 584 с. – С. 510–514.

Кушнір Л. О. Стратегії воспроизведення імпліцитного содержания сочинень Дж. Р.Р. Толкіна в українських перекладах

Анотація. Проаналізовані стратегії воспроизведення імпліцитного содержания роману «The Lord of the Rings» і повісті «The Hobbit» Дж. Р.Р. Толкіна і масштаби лінгвокультурної адаптації в українських перекладах. Сделано сравнение с русскими и польскими переводами.

Ключевые слова: художественный перевод, імпліцитное содержание, лінгвокультурная адаптація, фентези, Дж. Р. Р. Толкін.

Kushnir L. Strategies of reproduction of the implicit contents of J. R.R. Tolkien's literary works in Ukrainian translations

Summary. The strategies used when reproducing the implicit contents of J. R. R. Tolkien's novels «The Lord of the Rings» and «The Hobbit» and the corresponding scales of linguo-cultural adaptation in the Ukrainian translations are analyzed. A comparison is made with the Russian and Polish translations.

Key words: literary translation, implicit contents, linguo-cultural adaptation, fantasy, J. R.R. Tolkien.